

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРОПАГАНДУ, ПЛАНУВАННЯ, ПІДГОТОВКУ, РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ТА ВЕДЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ВІЙНИ /ЗАКОНОДАВЧИЙ ДОСВІД ОКРЕМИХ ДЕРЖАВ/

КАНЦІР Володимир Степанович - доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3689-4697>
DOI 10.32782/EP.2023.1.16

Досліджено окремі наративи стосовно кримінальної відповідальності за пропаганду, планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни за кримінальним законодавством окремих іноземних держав.

На підставі аналізу приписів кримінального законодавства окремих європейських і пострадянських держав, виділяються спільні відмінні риси нормативного врегулювання цього питання.

Висловлено авторську точку зору щодо доцільності імплементації деяких положень іноземного законодавства у вітчизняне. Проаналізовано кримінальне законодавство держав, які є членами Європейського Союзу. Виокремлено положення, які є слушними для запозичення українському законодавцю.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, пропаганда, планування, підготовка, розв'язування, ведення, агресивна війна, іноземний досвід.

Постановка проблеми

Вивчення іноземного законодавчого досвіду набуває очевидної актуальності у контексті подій, які відбуваються у центрі Європейського континенту, у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України [1].

Порівняння кримінального законодавства іноземних держав, сприятиме всесторонньому аналізу досліджуваної проблематики, що сприяє оцінці ефективності застосування наявних норм, виявити схожі, а

також відмінні риси у КК України та інших держав.

Відповідний моніторинг надає змогу побачити переваги окремих законодавчих конструкцій, впровадити у національну правову систему позитивний досвід, а також визначити перспективи в цій частині. А тому постає необхідність наукового пошуку щодо удосконалення кримінально-правової охорони відносин миру між державами та вдосконалення законодавства в цій частині, чому сприятиме обстеження іноземного досвіду в цій частині.

Стан дослідження

Питанням кримінально-правової охорони миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку присвячено праці багатьох науковців, зокрема, це: Я. Жуковська, І. Карпець, А. Кибальник, В. Навроцький, В. Поповичук, Ю. Резнік, Ю. Решетов, П. Ромашкін, А. Савченко, С. Сірий, А. Шамара, К. Юртаєва. Проблематика кримінальної відповідальності за планування, підготовку, пропаганду, розв'язування та ведення агресивної війни, фрагментарно знайшли відображення у працях О. Базова, О. Броневицької, В. Гапончука, С. Денисова, К. Кардаша, Н. Кончук, У. Коруц, Г. Мальяр, О. Олішевського, Н. Орловської, В. Ортинського, П. Пекар, М. Рубащенко, Л. Скреклі, М. Стиранки та інших. Не можна залишити поза увагою дисертаційне дослідження П. Пекар, присвячене

кримінально-правовій характеристиці пропаганди війни, також дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора філософії (081 «Право») Х. Олійник, окремих підрозділ праці також відведений вже окресленій проблематиці.

Попри важливість цих наукових розвідок, у кримінально-правовій літературі досі відсутній єдиний підхід стосовно оптимальної конструкції складів ст. 436 - 437 КК України [2], а також щодо окремих аспектів юридичної оцінки цих посягань. Деякі питання залишаються дискусійними чи не вирішеними. Зокрема, нема єдиного бачення, які ж дії охоплюють поняття «планування» та «підготовка» до агресивної війни; як співвідносяться між собою поняття «воєнний конфлікт» та «збройний конфлікт»; які дії агресора слід вважати участю у змові, що спрямована на планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни тощо.

Окремі питання кримінально-правової протидії пропаганді, плануванню, підготовці, розв'язуванню та веденню агресивної війни належно законодавчо не врегульовані. У практичній діяльності виникають також труднощі щодо визначення конкретної форми агресії з боку іншої держави (планування агресивної війни чи участь у змові, що спрямована на вчинення таких дій). З'ясування цього має важливе значення для кореляції із засадою повноти та точності кримінально-правової кваліфікації.

Доводиться констатувати, що такий стан розробленості відповідної проблеми можна вважати фрагментарним, оскільки зазначені наукові доробки не дають відповіді для розв'язання низки ключових проблем у частині порівняльно-правового аналізу кримінальної відповідальності за пропаганду, планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни.

Мета статті – спроба компаративістичного підходу до вивчення іноземного законодавчого досвіду регламентації кримінальної відповідальності за пропаганду, планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни.

Виклад основного матеріалу

Зважаючи на те, що Україні йде шляхом євроінтеграції, насамперед, необхідно зупинитись на аналізі положень кримінального законодавства тих держав - партнерів, які є членами Європейського Союзу: ФРН [3], Франція [4], Іспанія [5], Австрія [6], Болгарія [7], Польща [8], Швеція [9], Данія [10], Бельгія [11], Латвія [12], Естонія [13]. Така необхідність здійснення відповідного аналізу зумовлена тим, що зближення правових систем європейських держав є найважливішою традицією формування галузей національного законодавства [14].

Для аналізу і порівняння потрібно обрати також КК окремих держав, що входили до складу колишнього Радянського Союзу. Власне такий вибір не є випадковий, оскільки ці держави мали спільну історичну правову систему, а відтак перебували у єдиному правовому просторі: Молдова [15], Вірменія [16], Грузія [17], Азербайджан [18], Таджикистан [19], Казахстан [20], Узбекистан [21].

У кримінальному законодавстві переважної більшості іноземних держав законодавець прямо вказує про заборону агресивної війни (ст. 72, 73 КК Латвії, ст. 409 КК Болгарії, ст. 117 КК Польщі, §80, 80а КК ФРН, ст. 100, 101 КК Азербайджану, ст. 384, 385 КК Вірменії, ст. 404, 405 КК Грузії, ст. 156, 157 КК Казахстану, ст. 395, 396 КК Таджикистану, ст.151 КК Узбекистану) чи агресії проти іншої держави (ст. 411-4 КК Франції, ст. 150 КК Узбекистану).

Водночас, у КК окремих держав, хоча й не передбачена пряма вказівка на юридичні конструкції «агресивна війна» чи «агресія», однак, із аналізу диспозицій статей впливає, що законодавець усе ж встановив кримінально-правову заборону на вчинення відповідних дій. До прикладу, у ст. 2 Глави 19 КК Швеції зазначено таке положення: «особа, яка насильницькими засобами або з іноземною допомогою створює небезпеку залучення Королівства у війну або інші військові дії, має бути засудженою, якщо це не державна зрада, за підбурювання до війни». За КК Іспанії кримінальному покаранню підлягають дії особи, яка з метою спровокувати війну встановить таємний зв'язок або

відносини будь-якого роду з іноземними урядами, міжнародними або іноземними організаціями або асоціаціями (ч. 2 ст. 592).

Потрібно також зупинитись на аналізі об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, які регламентують кримінально-правову заборону пропаганди, планування, підготовки, розв'язування або ведення агресивної війни. У КК усіх проаналізованих держав, розглядувані посягання є кримінальними правопорушеннями з формальним складом (вважаються закінченими з моменту вчинення конкретних діянь, які описані у кримінально-правовій нормі, оскільки суспільно небезпечні наслідки виходять за межі об'єктивної сторони відповідного складу правопорушення).

Кримінально-караними визнаються такі види діянь: планування, підготовка збройної агресії, її розв'язування, участь у ній, ведення агресивної війни (ст. 72 КК Латвії), планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 100 КК Азербайджану, ст. 384 КК Вірменії, ст. 404 КК Грузії, ст. 156 КК Казахстану, ст. 395 КК Таджикистану), планування або підготовка, початок або ведення агресивної війни, а також участь у змові (ст. 151 КК Узбекистану), розв'язування або ведення (§1 ст. 117 КК Польщі), підготовка агресивної війни (§80 КК ФРН), підбурювання до агресивної війни (§80 а КК ФРН), підбурювання до оголошення війни (ст. 581 КК Іспанії), схвалення до розв'язування війни (ст. 114 КК Бельгії), публічний заклик до агресивної війни (ст. 77 КК Латвії, §3 ст. 117 КК Польщі, ст. 101 КК Азербайджану, ст. 385 КК Вірменії, ст. 405 КК Грузії, ст. 396 КК Таджикистану), пропаганда війни (ст. 69 КК Естонії, ст. 140 КК Молдови, ст. 150 КК Узбекистану), пропаганда і публічні заклики до розв'язування агресивної війни (ст. 157 КК Казахстану). У цьому разі об'єктивна сторона пропаганди війни характеризується діями у таких формах: публічні заклики до розв'язування агресивної війни (§3 ст. 117 КК Польщі, ст. 101 КК Азербайджану, ст. 385 КК Вірменії, ст. 405 КК Грузії, ст. 157 КК Казахстану, ст. 396 КК Таджикистану), пропаганда війни, у якій би формі вона не велась (ст. 69

КК Естонії), розповсюдження в будь-якій формі поглядів, ідей або заклик із метою викликати агресію однієї держави проти іншої (ст. 150 КК Узбекистану), публічні заклики до агресивної війни або розв'язування воєнного конфлікту (ст. 77 КК Латвії).

Недоречно оминати увагою вирішення питання щодо кваліфікуючих ознак пропаганди, планування, підготовки, розв'язування та ведення агресивної війни, що передбачені у кримінальному законодавстві держав Європейського Союзу, а також пострадянських держав. Так, у складах злочинів, які регламентують кримінальну відповідальність за «агресивні воєнні дії», такими кваліфікуючими ознаками є: ведення агресивної війни (ч. 2 ст. 100 КК Азербайджану, ч. 2 ст. 156 КК Казахстану, ч. 2 ст. 139 КК Молдови), розв'язування або ведення агресивної війни (ч. 2 ст. 384 КК Вірменії, ч. 2 ст. 404 КК Грузії, ч. 2 ст. 395 КК Таджикистану, ч. 2 ст. 151 КК Узбекистану).

Передбачення у КК окремих держав як кваліфікуючі ознаки агресивної війни її розв'язування та ведення, видається, є вартим прикладом для наслідування. Це пов'язано з тим, що планування і підготовка агресивної війни фактично є попередньою злочинною діяльністю, а тому, гадаємо, за ступенем суспільної небезпеки вона «поступається» агресивнішим діям, таким як розв'язування (дії, які спрямовані на реалізацію злочинного плану) та ведення війни (наприклад, проведення військових операцій). З огляду на це, не можемо погодитись із позицією законодавця Болгарії, де у ст. 409 КК взагалі не встановлено кваліфікуючих ознак аналізованого посягання. Натомість, в основному складі злочину передбачена відповідальність за планування, підготовку або ведення агресивної війни, що навряд чи є обґрунтованим, оскільки відповідальність за ведення агресивної війни повинна бути посилена у зв'язку з тим, що ці дії є більш суспільно небезпечними.

Що стосується кваліфікуючих ознак складу пропаганди агресивної війни, то такими є: використання засобів масової інформації (ч. 2 ст. 101 КК Азербайджану, ч. 2 ст. 385 КК Вірменії, ч. 2 ст. 405 КК Грузії, ч. 2 ст. 157 КК Казахстану, ч. 2 ст. 396 КК Та-

джикистану), вчинення злочину службовою особою (ч. 2 ст. 101 КК Азербайджану), вчинення злочину особами, які займають вищі державні посади (ч. 2 ст. 385 КК Вірменії), особою, яка займає державнополітичну посаду (ч. 2 ст. 405 КК Грузії), особою, яка займає відповідальну державну посаду (ч. 2 ст. 157 КК Казахстану, ч. 2 ст. 140 КК Молдови), особою, яка займає державну посаду (ч. 2 ст. 396 КК Таджикистану).

Висновки

Вивчення іноземного досвіду регламентації кримінальної відповідальності за пропаганду, планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни дає підстави для наступних акумуляцій, узагальнень.

Так, не доречним до запозичення, видається, досвід КК Болгарії, у якому законодавець поряд із встановленням відповідальності за пропаганду війни, одночасно передбачив кримінально-правову заборону закликів до збройного нападу однієї держави на іншу, що, фактично, дублює відповідальність за одні й ті самі злочинні дії. Водночас, позитивним потрібно вважати досвід кримінального законодавства Вірменії, Грузії, Таджикистану, Узбекистану, у якому, як кваліфікуючу ознаку, передбачено розв'язування та ведення агресивної війни. Ці дії є більш суспільно небезпечними порівняно з тими, що полягають у плануванні та підготовці агресивної війни.

Вартим для запозичення є також досвід іноземного законодавства, у якому кваліфікуючими ознаками пропаганди агресивної війни є вчинення відповідних дій особами, які займають державні посади (КК Таджикистану) чи відповідальні державні посади (КК Казахстану, КК Молдови), оскільки саме на цю категорію суб'єктів покладається безпосередній обов'язок виконання завдань та функцій держави.

Література

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022. №64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. German Criminal Code. Strafgesetzbuch – StGB. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html

4. Кримінальний кодекс Французької Республіки / під заг. ред. В.С. Станіч. Київ: ОБК, 2018.

5. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / Під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову О. В. Лішевської. Київ: ОБК. 2016.

6. Austrian Criminal Code. Strafgesetzbuch, StGB. URL: <https://policehumanrightsresources.org/content/uploads/2016/08/Criminal-Code-Austria-1998.pdf?x19059>.

7. Criminal Code of the Republic of Bulgaria. Legislation. URL: <https://www.derechos.org/intlaw/doc/bgr1.html>.

8. Кримінальний кодекс Республіки Польща / Під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову В. С. Станіч. Київ: ОБК. 2016.

9. The Swedish Criminal Code. URL: <https://www.government.se/4adb14/contentassets/7a2dcae0787e465e9a2431554b5eab03/the-swedish-criminal-code.pdf>.

10. Criminal Code of Denmark. URL: <https://www.globalwps.org/data/DNK/files/Danish%20Criminal%20Code.pdf>.

11. Criminal Code of Belgium. URL: <https://legislationline.org/Belgium>

12. Criminal Law of the Republic of Latvia. National Legislation on Piracy. URL: <https://likumi.lv/ta/en/id/88966-the-criminal-law>.

13. The Penal Code of Estonia. Legislation. URL: <https://www.derechos.org/intlaw/doc/est1.html>.

14. Тацій В. Я., Грошевий Ю. М. Проблеми зближення європейських правових систем як умова гармонізації законодавства України. Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: матеріали науково-практичної конференції. Київ. 1998. С. 53–54.

15. Кримінальний кодекс Республіки Молдова / під ред. В. Л. Менчинського.-

Переклад на українську мову: Т. В. Руденко. Київ: ОВК. 2016.

16. Criminal code of the Republic of Armenia. URL: https://sherloc.unodc.org/cld/document/arm/armenia_criminal_code.html.

17. Кримінальний кодекс Грузії / Переклад на українську мову – Т. В. Руденко; під заг. ред. О. В. Коротюк. Київ: ОВК. 2021.

18. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки, Кримінальний кодекс Республіки Казахстан під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову: Т. В. Руденко. Київ: ОВК. 2016.

19. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан / Під заг. ред. В.С. Станіч. Київ: ОВК. 2019.

20. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки, Кримінальний кодекс Республіки Казахстан / Під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову: Т. В. Руденко. Київ: ОВК. 2016.

21. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан / Під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову: О. В. Іванов. Київ: ОВК. 2019.

SUMMARY

The study of foreign legislative experience acquires obvious relevance in the context of events in the center of the European continent in connection with the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine.

Separate narratives regarding criminal liability for propaganda, planning, preparation, unleashing, and waging of an aggressive war under the criminal legislation of certain foreign states have been studied.

Based on the analysis of the provisions of the criminal legislation of individual European and post-Soviet states, common and distinctive ones are distinguished features of regulatory regulation of this issue.

The author's point of view regarding the practicality of implementing some provisions of foreign legislation into domestic legislation have expressed. The criminal legislation of the states that are members of the European Union is analyzed. Provisions that are suitable for borrowing by the Ukrainian legislator have been highlighted.

Keywords: criminal liability, propaganda, planning, preparation, solution, conduct, aggressive war, foreign experience.